УДК 347.921(477)

Діденко Лариса Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного та господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету

ДОГОВІРНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Актуальність договірного представництва у цивільному процесі зумовлена тим, що зміни в суспільних відносинах, які набули поширення в Україні, а також конституційне закріплення правових основ нової демократичної країни, реформування законодавства зумовили необхідність докорінного перегляду правового статусу осіб, які можуть здійснювати представництво інтересів осіб та держави та їхніх представницьких функцій.

Конституцією України особі гарантується право на захист в суді, при цьому юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, що виникають в державі. Одночасно Цивільним процесуальним кодексом України громадянам надане право вести свої справи в суді особисто або через своїх представників. Справи ж юридичних осіб у суді мають вести їх органи, що діють в межах повноважень, наданих їм законом, статутом чи положенням. Але на цьому всі аспекти представництва для юридичних осіб не вичерпуються, оскільки повноважні представники юридичних осіб можуть передоручити ведення справи в суді іншим представникам.

Питанням представництва у цивільному процесі присвячували свої праці такі вчені як Ю. С.Червоний, А. Ф. Клейман, А. Ф. Козлов, І. А. Павлунік, І. В. Решетнікова, С. Н. Абрамов, В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, М. С. Шакарян, К. І. Малишев та інші.

У теорії цивільного права також немає єдиної точки зору щодо поняття представництва. Одні автори вважають, що представництво – це правовідношення, в силу якого правочини та інші юридичні дії представника, вчинені ним на підставі й у межах наявних у нього повноважень від імені іншої особи (яку він представляє), породжують, змінюють або припиняють права та обов'язки безпосередньо у особи, яку він представляє [1, с. 158]. Інші автори розглядають представництво як діяльність однієї особи (представника) від імені іншої особи (яку він представляє) на підставі наявних повноважень, що створює, змінює й припиняє права й обов'язки безпосередньо у особи, яку представляють [2, с. 184].

У юридичній літературі немає єдиної точки зору щодо поняття представництва. Одні автори вважають, що процесуальне представництво – це правовідношення, в силу якого одна особа (представник) здійснює в суді в межах наданих їй повноважень процесуальні дії від імені та в інтересах іншої особи (яку представляє) з метою надання юридичної допомоги при розгляді цивільних справ та здійснення захисту суб'єктивних прав та інтересів, що охороняються законом [3, с. 136; 4, с. 73]. Інші автори вважають, що представництво в цивільному процесі – це процесуальна діяльність особи (представника), спрямована на захист суб'єктивних прав та інтересів, що охороняються законом, іншої особи (яку представляють), що бере участь у справі, а також сприяння суду в повному й об'єктивному з'ясуванні обставин справи та в ухваленні законного й обґрунтованого рішення [5, с. 148].

Автори, які стверджують, що представництво в цивільному процесі – це правовідношення, не дають відповіді на питання, яке ж це правовідношення – процесуальне чи матеріальне. Якщо вважати, що це процесуальне правовідношення, то треба зробити висновок, що цивільні процесуальні відносини можуть виникати поза судом, що суперечить загальновизначеній у теорії цивільного процесуального права точці зору, згідно з якою суд є обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин [4, с. 64, 74]. Якщо ж вважати, що представництво в цивільному процесі – це матеріальне правовідношення, то доходимо висновку, що інститут представництва в цивільному процесі – це інститут цивільного права, а не цивільного процесуального права, що суперечить визнаній більшістю авторів точці зору щодо суті представництва в цивільному процесі.

Ю. С. Червоний вважає, що представництво в цивільному процесі – це процесуальна діяльність особи (представника) на підставі наявних у неї повноважень, що породжує цивільні процесуальні правовідносини між представником і судом, спрямована на охорону, захист суб'єктивних прав та інтересів особи, яку представляють, сприяє суду в повному та об'єктивному з'ясуванні обставин

справи, у винесенні законного та обґрунтованого рішення [6, с. 110].

Цивільне процесуальне представництво – це такі юридичні відносини, за якими одна особа – представник виконує на підставі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві на захист прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи, державних і громадських інтересів.

Цивільний процесуальний представник – це особа, яка здійснює процесуальні дії від імені та в інтересах довірителя.

Згідно з чинним законодавством України представник віднесений до осіб, які є учасниками у справі, і, відповідно, наділений юридичною підготовкою. Він є самостійною процесуальною особою, хоча і представляє інтереси сторін та третіх осіб.

Зрозуміло, не всі громадяни мають достатню юридичну підготовку та володіють достатніми знаннями у галузі права для того, щоб кваліфіковано вести свої справи в судах та інших органах. Саме для цього й існує інститут представництва.

Існує два окремих види представництва – представництво в цивільному праві і процесуальне представництво, які суттєво відрізняються одне від одного і мають різну мету. Правове становище представника в цивільному праві цілком залежить від сторони у договорі доручення, тобто відносини між повіреним і довірителем, як правило, матеріального характеру.

Цивільний договір застосовується у випадках, коли громадяни, що беруть участь у цивільних правовідносинах, не мають можливості діяти самостійно або ці дії бажано було б довірити іншим особам, які мають кращі можливості. Так, громадяни доручають один одному здійснення купівлі, продажу, отримання чи передачу грошей або речей, отримання заробітної платні тощо. У підприємництві за допомогою такого виду договору оформлюються відносини за участю брокерських організацій чи інших посередницьких структур.

З юридичної точки зору договір доручення можна вважати договором про представництво, оскільки повірений зобов'язаний діяти від імені довірителя. В цьому сенсі можна виділити окремі відносини, які випливають із договору, що притаманні як цивільному представництву, так і цивільному процесуальному (судовому) представництву. Наприклад, норма про сумлінне виконання представником своїх обов'язків.

Разом з тим, і процесуальному представнику можуть надаватися довірителем деякі повноваження на вчинення процесуальних дій щодо розпорядження об'єктом матеріального спору. Так, процесуальний представник може користуватися правом на одержання присудженого майна або грошей за наявності у нього повноважень, які чітко вказані в його довіреності.

Правове ж становище процесуального представника як самостійного суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин визначається нормами Цивільного процесуального кодексу України. Мета процесуального представника допомогти особі, яку представляють у здійсненні її процесуальних прав, попередити їх порушення у цивільному процесі, домогтися для неї найбільш сприятливого рішення і надати суду допомогу у здійсненні правосуддя у цивільних справах.

Засоби досягнення цієї мети також різні. Процесуальний представник для досягнення своєї мети може користуватися лише засобами, вказаними у законі (наприклад, позов, зустрічний позов, заперечення, клопотання та ін.). В цивільному ж праві ці засоби визначає особа, яку представляють, або, за розсудом представника, у певних випадках і він сам.

Необхідно звернути увагу і на те, що норми інституту представництва у цивільному праві не встановлюють, хто конкретно може бути представником, а хто ні. В цивільному процесі для вирішення цього питання існує інший підхід. Тут чітко і повно встановлено, хто може виступати в суді представником (ст. 39, 40 ЦПК України), а також, кому і за яких обставин це заборонено (ст. 41 ЦПКУ). Доречно також звернути увагу на те, що підготовка документації, вся технічна робота забирають у юриста певну кількість зусиль та часу, що відволікає його від основної діяльності – роботи над законодавством, яке, до речі, в Україні дуже швидко змінюється.

Останнім часом непоодинокі випадки участі у справі двох, трьох і більше представників. Але це можуть собі дозволити або достатньо заможні громадяни, або потужні фірми чи організації.

Процесуальне представництво в судах в більшості випадків здійснюється саме адвокатами.

Адвокатура є добровільним громадським об'єднанням, покликаним сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян і юридичних осіб, надавати їм юридичну допомогу.

Головним завданням адвокатури є служіння інтересам всього суспільства, боротьба в судах та інших органах за правильне розуміння та застосування права. Разом з тим, в сучасних умовах, коли адвокатура втратила державну підтримку, адвокат вимушений вибирати між служінням державним інтересам та приватним інтересам свого клієнта. Адвокатура має переважно подвійний характер,

коли жоден з цих інтересів належним чином не захищається, або ж один з них доводиться принести в жертву (як правило, від цього залежить матеріальне благополуччя самого адвоката).

В цьому контексті слід відмітити демократичність законодавства України, яке має мінімум обмежень у виборі громадянами свого представника. Згідно з цивільним процесуальним законодавством представниками може бути досить широке коло дієздатних громадян відповідно до ст. 40 ЦПК.

Тобто, представником у цивільному процесі дійсно може бути будь-яка особа (обов'язкова наявність юридичної освіти у цивільного процесуального представника чинним законодавством України не передбачена) за виключеннями, вказаними у ст. 41 ЦПК.

Виходячи із вищевикладеного, можна стверджувати, що:

– представництво у суді є самостійним процесуальним інститутом, а не різновидом загальноцивільного, як іноді вважається у літературі;

– до договірних представників висуваються наступні вимоги: вони повинні бути повнолітніми, мати цивільну процесуальну дієздатність, мати належно посвідчені повноваження на здійснення представництва, не належати до кола осіб, які не можуть бути представниками в суді;

– за ознаками осіб, які здійснюють договірне представництво і за підставами виникнення можна виокремити три підвиди договірного представництва:

Перший підвид – представництво інтересів сторін і третіх осіб адвокатами. Підстави – договір доручення; довіреність; ордер, виданий відповідним адвокатським об'єднанням; усна заява фізичної особи, яка заноситься до журналу судового засідання.

Другий підвид – юрисконсульт представляє у суді інтереси підприємства, організації, установи в силу трудового договору. Підстави – довіреність (документ про повноваження). Наявність доручення у юрисконсульта є не підставою і свідченням договору доручення, а документом, що визначає обсяг повноважень.

Третій підвид – окремі громадяни представляють у суді інтереси сторін і третіх осіб у суді. Підстави – договір доручення, статут, положення з прикладенням печатки підприємства, установи, організації. До таких осіб належать: працівники підприємств, установ, організацій – по справах цих юридичних осіб; один із співучасників за дорученням інших співучасників; інші особи, які допущені судом, який розглядає справу, як представники по справі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иоффе О. С. Советское гражданское право / О. С. Иоффе. — Т. 1. — Л., 1958.
2. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. — М. : Госюриздат, 1963. — 196 с.
3. Гражданский процесс : учеб. / под ред. В. В. Комарова. — Х. : Одиссей, 2001. — 704 с.
4. Тертышников В. И. Гражданский процесс / В. И. Тертышников ; под ред. В. В. Комарова. — Харьков, 2001.
5. Штефан М. Й. Цивільний процес / М. Й. Штефан. — К. : Ін Юре, 2001. — 696 с.
6. Червоный Ю. С. Гражданский процесс Украины / Ю. С. Червоный. — К. : Истина, 2006.

АНОТАЦІЯ

***Діденко Л.В.* Договірне представництво у цивільному процесуальному праві.** – Стаття.

У роботі на основі аналізу законодавства України та точок зору науковців, зроблено висновок про те, що представництво у суді є самостійним процесуальним інститутом, а не різновидом загальноцивільного.

Ключові слова: представник, представництво, довірене представництво.

АННОТАЦИЯ

***Диденко Л.В.* Договорное представительство в гражданском процессуальном праве.** – Статья.

В работе на основе анализа законодательства Украины и точек зрения ученых, сделан вывод о том, что представительство в суде является самостоятельным процессуальным институтом, а не разновидностью общегражданского.

Ключевые слова: представитель, представительство, договорное представительство.

SUMMARY

***Didenko L.V.* Contractual representation in civil procedure law**. – Article.

In this article the conclusion has been made that the representation in the court is an independent institution of civil procedure law rather than a kind of general civil institution.

Keywords: agent, representation.